

PERSPECTIVE DE CERCETARE ETNOLOGICĂ ÎN INSTITUȚIA MUZEALĂ TULCEANĂ

Rezumat: Perioada postdecembristă a redeschis posibilitățile de cercetare etnologică din perspectiva etnică a populației dobrogene. Astfel, ne-am propus ca prin proiectele de cercetare derulate în cadrul Muzeului de Etnografie și Artă Populară Tulcea (MEAP) să contribuim la eliminarea deficitului de cunoaștere asupra istoriei minorităților etnice din arealul studiat, dar și să redăm contextul realității complexe a societății de astăzi, reprezentată de coexistența diferitelor identități etnice și credințe.

Specialiștii din cadrul MEAP au încercat în cercetările lor să surprindă grupurile etnice într-o manifestare foarte largă care să cuprindă cât mai mult din habitudinile locuitorilor, înțelegând prin aceasta o mare varietate de caracteristici între care se stabilesc relații complexe cum sunt: limba, religia, arta, morala, legea, obiceiul, ideile din toate domeniile spiritualității, norme, valori, comportament, stilul acțiunilor, instituții, creații populare, structuri particulare familiale, economice, sociale etc. Doar din această enumerare se subînțelege complexitatea cercetărilor, necesitatea cercetărilor de durată și imposibilitatea tratării exhaustive.

Cuvinte cheie: populația dobrogeană, cercetare, muzeu, minorități etnice, identități.

Dacă a doua jumătate a secolului al XX-lea a însemnat pentru muzeul etnografic tulcean formarea colecțiilor, deschiderea expozițiilor permanente din Tulcea, Enisala, Cerna și Babadag, accentul fiind pus pe teaurizare, conservare și valorificare patrimonială, cercetătorii etnografi din sec. al XXI-lea sunt preocupați îndeosebi de mutațiile ce intervin sub presiunea schimbărilor sociale, politice și economice produse după evenimentul istoric din decembrie 1989. Perioada postdecembristă a redeschis posibilitățile de cercetare etnologică din perspectiva etnică¹ a populației dobrogene. Astfel, ne-am propus ca prin proiectele de

* Muzeul de Etnografie și Artă Populară din cadrul Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea; E-mail: iulititov@yahoo.com

¹ În perioada comunistă noțiunea de etnie și-a pierdut o parte din relevanță, fiind trecută în plan secundar.

cercetare derulate la Muzeul de Etnografie și Artă Populară Tulcea (MEAP) să contribuim la eliminarea deficitului de cunoaștere asupra minorităților etnice din arealul studiat, a istoriei lor, dar și să redăm contextul realității complexe a societății de astăzi, reprezentată de coexistența diferitelor identități etnice și credințe.

Toți etnografii care au studiat zona Dobrogei au definit-o, în toată complexitatea faptelor de cultură materială și imaterială, ca o zonă de conlocuire și conviețuire etnică. Au descris-o ca pe un *mozaic*², *creuzet etnic*³, *oikumenă dobrogeană*⁴, zonă multietnică, multiculturală sau interculturală. Au subliniat particularitățile arealului datorate pe de o parte habitatului, iar pe de altă parte unui alt mod de viață a etniilor care conviețuiesc aici. Toți au considerat că se impune o abordare aparte a zonei.

Specialiștii din cadrul MEAP au încercat în cercetările lor să surprindă grupurile etnice într-o manifestare foarte largă care să cuprindă cât mai mult din obiceiurile locuitorilor, înțelegând prin aceasta o mare varietate de caracteristici între care se stabilesc relații complexe cum sunt: limba, religia, arta, morala, legea, obiceiul, ideile din toate domeniile spiritualității, norme, valori, comportamentul, stilul acțiunilor, instituții, creații populare, structuri particulare familiale, economice, sociale etc.

Perspectiva din care am înțeles și abordat arealul dobrogean, pornește de la premisa că ne aflăm în fața unui fenomen activ, un proces cu o dinamică determinată de contexte diverse, istoric, social, politic etc., în care acționează două forțe - cea tradițională și cea inovatoare. Cea tradițională este legată de existența, de-a lungul istoriei și în istorie, a acelor structuri și forme de expresie din etape anterioare care sunt păstrate atunci când condițiile concrete o cer, la care se adaugă elemente noi - înnoiri. În timp, inovația devine tradiție (prin imitație în straturi succesive), stabilindu-se astfel o dinamică a fenomenului etno-cultural, societatea/comunitatea a evoluat, s-a îmbogățit și s-a perfecționat.

Cultura aceasta profundă este organizată sistemic și în cadrul dinamicilor interne schimbările nu au loc haotic sau întâmplător, ele se lasă influențate de condițiile de relief și resursele naturale, ocupațiile de bază ale locuitorilor, gradul de cultură a populației și posibilitățile tehnice ale vremii. De aceea, acea parte care aparține tradiției și este supusă statornic șocurilor inovatoare, se cade a fi conservată, ea reprezentând o sinteză culturală pentru una sau mai multe etape

² Narcisa Știucă, *Notă asupra ediției*, în Iuliana Titov, *Relația majoritari-minoritari etnici în Dobrogea de Nord*, Editura Dobrogea, Tulcea, 2015, p. X.

³ Ioan Godea, Referat la teza de doctorat Iuliana Titov, *op.cit.*, p. XI.

⁴ Steluța Pârâu, *Multiculturalitate în Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2007, p. 30.

istorice determinante din existența unui grup (etnic, socio-profesional, de vârstă, gen etc.). Sunt câteva considerente din care se subînțelege complexitatea cercetărilor, necesitatea cercetărilor de teren și imposibilitatea tratării exhaustive.

Pentru a surprinde trăsăturile identitare ale etniilor din Dobrogea am pornit demersul nostru cu un excurs terminologic. Am constatat că termenul de etnie este atribuit în prezent unui grup, parte a unei societăți (cu sensul de colectivitate sau parte a unei unități administrative – sat, comună, oraș) sau a unei națiuni, ce se particularizează în raport cu alte grupuri prin trăsături proprii, reale sau imaginare (deseori crezute ca fiind reale), recunoscute sau construite de către membrii etniei și de către indivizi aparținând altor etnii sau altor grupuri. Privită astfel, etnia se particularizează printr-un conținut cultural complex, aflat într-o permanentă schimbare⁵ (fapt acceptat aproape unanim de etnologii și antropologii culturali, deși deseori diferențierile atribuite etniei includ și alți factori decât cei culturali - structurile familiei, aspecte specifice cu caracter economic și social). Particularitățile specifice unui grup etnic sunt: descendența comună în sens biologic sau antropologic, de credință a originii comune; comunitate de limbă; cultură, obiceiuri comune cu referire la organizarea vieții; comunitate de religie; trăsături fizice; grade de separare a instituțiilor comunitare⁶.

Termenul de minoritate etnică este un termen de specialitate folosit de umaniști pentru a defini un grup de persoane care diferă prin rasă, religie, limbă sau naționalitate de grupul majoritar (mai numeros) în mijlocul căruia trăiește. Grupul constituie o minoritate doar dacă este conștient de sine în calitate de grup diferit de ceilalți, dacă are sentimentul unei inferiorități sociale și mai ales dacă e considerat ca atare⁷. În plus, antropologii americani Ch. Wagiey și M. Harris (1958)⁸ consideră că pentru a fi membru al unei minorități nu e suficient să aparții unui grup social, ci că acesta trebuie să îndeplinească mai multe criterii: să fie reprezentat politic; atitudinea membrilor majorității să se caracterizeze printr-un set de norme care valorizează negativ anumite trăsături fizice sau culturale specifice; minoritatea să aibă conștiința identității sale. A fi membru al respectivei

⁵ Achim Mișu, *Antropologia culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 28; Gilles Ferréol, Guy Juquois, *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Editura Polirom, București, 2005, pp. 283-284.

⁶ Mădălin Gârlean, *Etnicitate și interetnicitate, modalități de abordare*, în „Revista Psihologică”, vol. 57, nr. 4, București, octombrie-decembrie 2011, p. 301.

⁷ R. Boudon (coord.), *Dicționarul de sociologie Larousse*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p.169.

⁸ Ch. Wagley, M. Harris, *Minorities in the New World: Six Case Studies*, Columbia Universities Press, New York, 1958, p. 52 *apud*: P. Dobrescu, A. Bargaoanu, N. Corbu, *Istoria comunicării*, Editura Comunicare.ro, București, 2007, p. 30.

minorități este un dat și se caracterizează prin endogamie⁹. Nu toate aceste considerente se aplică și minorităților din Dobrogea și argumentez prin faptul că încă de la începutul secolului al XX-lea au existat căsătorii mixte, iar astăzi endogamia este din ce în ce mai rară¹⁰.

Conform uzanțelor politice actuale, societatea românească este formată dintr-o majoritate românească și *Ceilalți*¹¹ cetățeni, numiți *minorități*. Cu toate acestea, în analiza etnografică, în comunitățile rurale, situația se poate inversa. În satul Slava Rusă rușii lipoveni reprezintă majoritatea, iar românii stabiliți recent sunt *Ceilalți*.

Acțiunile fiecărui grup (majoritar sau minoritar), realizate pentru a-și păstra sau nu propria sa identitate, pentru a valoriza sau nu alte identități sau, pur și simplu, pentru a influența sau a fi influențat de alte grupuri formează *stiluri de comportament*. Prin interacțiuni sociale se constituie sau se modifică stilul de comportament deoarece un grup poate influența sau poate fi influențat de reprezentarea pe care un alt grup și-o face sau o face altui grup. Într-o cercetare etnografică toate acestea analize sunt obligatoriu coroborate cu studiile de istorie, datele statistice disponibile pentru această regiune, legislația și proiectele guvernamentale referitoare la statutul grupurilor etnice întreprinse de statul român, statele grupurilor etnice (țara mamă), marile puteri europene, ș.a.

Există grupuri care se manifestă foarte activ în apărarea propriilor lor puncte de vedere și de reprezentare (se numesc grupuri *nomice*¹², ex. rușii-lipoveni, turcii, tătarii), în timp ce altele se pot arăta mai pasive și, pur și simplu, dezaproabă punctele de vedere ale altor grupuri, dar fără să-și manifeste într-un mod activ propriile lor puncte de vedere (grupuri *anomice*¹³, ex. romii¹⁴). Fiecare grup își va

⁹ *Endogamie* = Obligatorietatea căsătoriilor doar între membrii aceluiași grup.

¹⁰ Gilles Ferréol, Guy Jucquois, *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Editura Polirom, Iași, 2005, pp. 328-329.

¹¹ Ca etnolog, scriem *Celălăt* cu majusculă pentru a desemna o poziție etnică, un loc în cadrul unei structuri sociale. În filozofie și antropologie, acest concept este utilizat mai mult pentru a desemna un sentiment, o influență, un regim: există ceilalți, care sunt diferiți; sunt eu oare semenul lor? Toată literatura modernă despre călătoriile ce duc la mari descoperiri (Las Casas, Isaac de Péreyre, Montaigne) atestă această emoție: „Asemănarea nu asemuiește pe cât deosebește diferența. Natura s-a silit să nu facă nimic care să nu fie diferit de ce-a făcut anterior.” Montaigne, *Eseuri*, III, 13 apud G. Ferréol, G. Jucquois, *op.cit.*, p. 14.

¹² S. Moscovici, *Social Influence and Social Change*, London, Academic Press, 1976 apud Juan Antonio Pérez, Francisco Dasi, *Reprezentările sociale ale grupurilor minoritare*, în *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 64.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Interviu Gelu Duminică, sociolog de etnie romă: Heteroidentitatea romilor este una mai degrabă din zona unei minorități anomic și cea autoasumată, cea din zona vulnerabilității.

elabora o reprezentare despre alte grupuri în funcție de relația pe care o menține cu fiecare dintre acestea, relație de cooperare, de conflict, de complementaritate, de coaliție. O minoritate nomică poate elabora tot felul de argumente fie pentru a justifica apărarea propriilor sale poziții normative, fie pentru a nu da crezare pozițiilor/manifestărilor unei alte minorități, fie, dimpotrivă, pentru a le adopta¹⁵. S-ar putea spune că relația cu minoritățile nomice lasă locul elaborării unor noi reprezentări atât despre propriul grup, cât și despre minoritate, în general.

Analiza interacțiunii sociale dintre majoritate și minoritate pe care o face Berry¹⁶ (1994), reduce evoluția socioculturală la patru forme. 1) *Asimilarea* este cazul în care un grup, în general minoritar, se comportă într-un mod prin care dovedește că a abandonat valorizarea propriei sale identități culturale în favoarea identității grupului majoritar sau dominant, aceasta devenind pentru grupul minoritar respectiv singurul model cultural. 2) *Integrarea* se produce atunci când o minoritate încearcă să-și mențină propria identitate culturală și în același timp dorește și face eforturi pentru a se integra în majoritate sau în grupul dominant. *Celălalt* manifestă în spațiul social, în cotidian, un comportament similar majorității, iar în momente de sărbătoare sau în intimitatea grupului, a familiei, își manifestă propria identitate. 3) *Discriminarea* corespunde cazului în care minoritatea își menține propria sa identitate culturală, dar se află într-o relație de conflict cu majoritatea. 4) *Anomia* sau *marginalizarea* apare atunci când minoritatea își abandonează propria identitate, dar nici nu se poate integra normelor grupului majoritar sau dominant.

Când individul preia valori, norme, convenții, comportamente de la un individ sau un grup cu o altă identitate culturală decât a lui, preluare care nu este însă supusă reflexiei, interpretării, din varii motive (vârsta, nivelul de educație, ocupația, dar și timpul disponibil pentru interpretare și comprehensiune) are loc fenomenul de *aculturație*. În concepția lui Kymlicka „lumea modernă are drept caracteristică fundamentală faptul că indivizii revendică dreptul și responsabilitatea de a determina ei înșiși dacă rolurile pe care le-au moștenit merită să fie respectate”¹⁷. Revendicarea acestor drepturi individuale se reflectă în

Identitatea culturală nu este încă un factor unificator.” în Daniel Caraivan, *Căsătoriile mixte și efectele acestora asupra identității etnice române*, Editura Etnous, Brașov, 2019, p. 99.

¹⁵ M. Billig, 1985, *Prejudice, Categorization and Particularization: from a Perceptual to a Rethorical Approach*, European Journal of Social Psychology, 15, p. 75-103, apud Juan Antonio Pérez, Francisco Dasi, *op.cit.*, p. 65.

¹⁶ J.W. Berry, *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, apud Juan Antonio Pérez, Francisco Dasi, *op.cit.*, p. 73.

¹⁷ Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford, Editura Clarendon Press, 1995, p. 266 apud G. Ferréol, G. Jucquois, *op. cit.*, p. 456.

Dobrogea prin faptul că unii etnici aleg să se declare ca aparținând altei etnii decât cea în care s-au născut sau, indivizii născuți în familii mixte aleg, când ajung la maturitate, una din etniile părinților sau al grupului majoritar. Am întâlnit diverse cazuri în Dobrogea (ex. mama lipoveancă, tatăl român, copiii lipoveni; mama româncă, tatăl lipovean și copilul român; mama ucraineancă, tatăl tătar, copiii tătari; mama lipoveancă, tatăl turc, cununați de români în biserica ortodoxă, copiii nu vorbesc nici una din limbile materne ale părinților, ci doar româna, ș.a.). Modul în care se transmite tradiția în aceste familii, ce sărbători respectă și ce practici își însușesc, cât de intens se manifestă *Alteritatea* (antonimul *identității*, este procesul prin care un individ ajunge să fie aculturat) sunt teme de cercetare etnografică ale căror rezultate pot aduce noi informații despre evoluția comunităților etnice dobrogene.

Termenul *globalizare* este utilizat în spațiul lingvistic anglo-saxon și în țările unde limba engleză are influență majoră, iar termenul *mondializare* este caracteristic spațiului de limbă franceză. În cele mai multe situații ei sunt folosiți în relație de sinonimie, dar există și păreri care consideră că între cei doi termeni se pot face anumite distincții, mondializare nesuprimând, de exemplu, inegalitatea și nepacificând scena internațională.¹⁸ În România specialiștii preferă termenul globalizare pentru a defini tendința de uniformizare a lumii. Globalizarea se manifestă prin: deteritorializarea instituțiilor, a firmelor și a comunităților; hibridizarea culturilor prin interacțiune și influență reciprocă; asimilarea locală a fenomenelor economice și culturale globalizate, de la imitație, trecând prin refacere creativă și terminând cu reacții de separare sau de refuz radical¹⁹.

De asemenea, într-un spațiu multiethnic *dialogul intercultural* devine obligatoriu, iar astăzi se manifestă complex în contextul caracterizat de libera circulație a oamenilor pe întreg teritoriul lumii. El are drept efect îmbinarea elementelor culturii autohtone (uneori insesizabil) cu aspecte ale culturii altor grupuri²⁰. Și dacă în trecut acest dialog se stabilea doar între culturile care aveau contact direct, astăzi, prin canalele media, influențele pot fi din orice cultură.

Societățile multiculturale sunt realități sociale plurale, în care diferitele straturi etnice, confesionale, generaționale se alătură în cadrul unui context istoric

¹⁸ G. Ferréol, G. Jucquois, *op.cit.*, pp. 433-446.

¹⁹ C. Leggewie, *Nach dem Fall: Globalisierung und ihre Kritik*, 2001, în *Das Parlament* B 52-53/2001, 18-22 apud Florentina Alexandru, *Comunicarea în medii pluriculturale și plurilingve*, în „Euromentor. Studii despre educație”, vol. I, Nr. 4, București, Editura Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, decembrie 2010, p. 99.

²⁰ T. Cozma, *Ghid de educație interculturală*, Editura Erota, Iași, 2001, p. 104.

determinat. Disponibilitatea reciprocă a grupurilor implicate este una pasivă, rutinieră, angajată fără prea multe relații consistente de schimb și cooperare. Această aglutinare a reperelor axiologice nu exclude existența unui set comun de valori și principii legate de identitatea civică, dincolo de identitatea etnică sau religioasă. *Comunitățile interculturale* includ grupuri etnice, religioase, culturale care nu numai că partajează același spațiu, dar au învățat să-și cultive relații deschise de interacțiune, reciproc recompensatoare, respectând valorile, tradițiile și modurile de viață ale fiecăruia. Ceea ce se întâmplă în Dobrogea, considerăm noi, încă de la jumătatea secolului al XX-lea.

Studiile filozofice și psihologice din ultimii ani aduc în atenție noi explicații privind procesul de formare a identităților, fie ele individuale sau colective. Privită ca un proces dinamic, permanent în formare, identitatea individuală și cea de grup poate afirma în societate: permanența sau schimbarea.²¹ Permanența se identifică cu tradiția unui grup, iar schimbarea cu inovațiile pe care grupul le creează sau le împrumută (tradiția unui grup devine inovație pentru grupul care împrumută: de exemplu ia purtată de ucrainence sau cocoșnicul din vestimentația de spectacol a lipovencelor din Mila 23 și Jurilovca ș.a.).

Construcția identitară sau mai bine spus reconstrucția identitară la care asistăm astăzi în Dobrogea are loc prin conexiuni interculturale și comparații dintre *eu* și *non-eu*; *Același* (același de aici și același din țara mamă) și *Celălalt* (cunoscut sau străin). Membrii grupului etnic pot păstra mărcile distinctive care-i permit fiecărui individ identificarea cu *Același* așa cum le-au moștenit sau pot crea astfel de mărci cu scopul de a sublinia diferențele față de *Celălalt*. În cursul existenței sale, în funcție de proiectele în care acesta se implică, omul poate oscila între permanență și schimbare, între a menține și a fideliza sau a împrumuta, inova. Unicitatea sinelui reiese din alegerile pe care fiecare individ le face în fiecare moment al vieții sale și care îi permit fiecărui *eu* să se poziționeze în raport cu un *Același altul*, să se recunoască într-o serie de valori, de modele și de idealuri vehiculate de o colectivitate sau să-și îndrepte alegerile spre *Celălalt*, să-și dorească integrarea în grupul *celuilalt*. Astfel, același individ, în funcție de context, va evidenția trăsături ale *identității personale* atunci când face comparații interpersonale sau trăsături ale *identității sociale* când va dori să-și arate apartenența la grup/etnie/comunitate sau la un anumit mediu social.²²

Încă de la naștere, pentru fiecare individ, începe procesul de *enculturare* prin care își dobândește tradițiile, limba, utilizarea artefactului material și imateriale pe care familia din care face parte le-a moștenit sau și le-a creat. Acest bagaj cultural

²¹ Alin Gavriluic, *Psihologie interculturală*, Editura Polirom, București, 2011, pp. 36-42.

²² Gilles Ferréol, Guy Jucquois, *op. cit.*, pp. 328-329.

stă - în general - la baza formării identității personale. Psihologii susțin că cele mai multe acumulări de la familia restrânsă le avem până la 7 ani. Pe măsură ce crește, individul relaționează cu alți membri ai societății (rude, vecini, colegi de școală, profesori etc) având posibilitatea să dobândească limba, credințele și tradiția *Celuilalt* trecând printr-un amplu proces de *aculturare*. Ambele procese se produc conștient sau inconștient pe tot parcursul vieții în diverse situații/contexte și de aceea analiza lor nu poate fi exhaustivă.

Evoluțiile identitare sunt influențate în mod direct de mediul în care grupul se dezvoltă, de culturile cu care acesta interacționează, de politicile asimilaționiste pe care națiunea le practică. Astfel, grupul alege să se apropie de un altul sau să se îndepărteze prin accentuarea diferențelor sau încurajarea similitudinilor. De aceea, pentru a înțelege cum s-au format identitățile personale și colective ale etnicilor dobrogeni așa cum se manifestă ele în prezent, este necesar să cunoaștem evoluția istorică a locuitorilor, culturile cu care au interacționat, influențele directe și indirecte care s-au manifestat asupra grupurilor etnice.

Multiplele schimbări din mediul politic, administrativ, economic, social au generat schimbări mentale la nivelul fiecărui individ care s-a adaptat prezentului său. Conviețuirea alături de *Celălalt* a făcut ca identificarea lui să aibă loc în contextul interculturalității. Identitatea fiecărui locuitor al Dobrogei s-a format nu ca rezultat al „juxtapunerii unor identități etnice date, ci din negocierea, în cadrul unor interacțiuni multiple, a unor afinități și opoziții, a unor proximități și distanțe, pentru a constitui o realitate nouă, purtătoare de identitate”²³. Pentru aceasta sunt create adevărate strategii de identificare culturală la nivelul fiecărei organizații care evită conflictul, bazate pe elemente culturale de largă accepție (ex. portul popular ca marcă identitară folosit pe scenă²⁴, repertoriul ales) și care să crească respectul de sine al fiecărui membru al societății de astăzi.

Toate aceste teorii reprezintă linii de demarcație ce pot fi ușor transformate în teme de cercetare etnografică, pe care de altfel, într-o oarecare măsură, le-am integrat deja în preocupările specialiștilor din cadrul muzeului tulcean, care urmăresc schimbările ce intervin în patrimoniul material și imaterial: arhitectură, ocupații și meșteșuguri, vestimentație, alimentație, calendar popular, ș.a..

În plus, de la sfârșitul secolului trecut, unde s-au remarcat anii 1989-1990 (s-au înființat primele organizații non-guvernamentale²⁵) și până în prezent, avem în

²³ *Ibidem*, p. 335.

²⁴ Iuliana Titov, *op. cit.*, pp. 194-197.

²⁵ Uniunea Democrată Turcă Musulmană din România (Constanța, 29 decembrie 1989) scindată la scurt timp în Uniunea Minoritară Etnică Turcă din România (U.M.E.T.R., care la 21 decembrie 1993 a căpătat statut juridic cu denumirea Uniunea Democrată Turcă din România) și a Uniunii Democrate a Tătarilor Turco-Musulmani din România; Comunitatea Rușilor Lipoveni din

vedere și faptul că reprezentările Dobrogei multietnice sunt animate de adevărați „antreprenori etnici”²⁶ într-o continuă căutare de specificitate culturală, de multe ori discursul identitar este creat prin „importuri culturale” (din cultura recentă a țării mamă și care este cumva străină grupului de aici) menite să sublinieze diferențele. Sunt create evenimente care să anime comunitatea și să aducă atracție turistică, de exemplu Hramul satului, o sărbătoare dedicată comunității în care se onora ocrotitorul așezării este marcat mai recent de Sărbătoarea solzilor de pește, Festivalul borșului de pește, Festivalul Bujorului, Festivalul scrumbiei ș.a.

În același context, etnicii dobrogeni minoritari încearcă sentimentul de Diaspora generând inovații în favoarea argumentării acestei poziții. Amplificarea relațiilor cu patria mamă aduc schimbări în comunitățile minorităților din mediul rural dobrogean care și-au construit și conservat propria identitate ca urmare a unor realități social-istorice bazate tocmai pe reducerea canalelor de informare etnoculturală cu etnosul matern și rezistența la influența culturii străine. Observăm renunțarea la trunchiul străvechi păstrat, conservat în cadrul comunității, în favoarea celui din patria mamă. Odată cu pierderea acestui trunchi se pierde și înțelegerea și transmiterea unei părți importante a etosului local.

Sunt multiple exemple de aculturație, alteritate, globalizare pe care le-am întâlnit la toate grupurile și pe care le-am menționat și cu alte ocazii din dorința de a semnale schimbările care se produc accelerat în mediul rural și prin care comunitatea riscă să piardă ireparabil o serie de valori culturale. De data aceasta voi face referire la obiceiul Ziua Babelor²⁷, sărbătoare din calendarul popular al grecilor din localitatea Izvoarele, jud. Tulcea. O descriere a acestei sărbători, într-o formă detaliată, am întâlnit-o la Nichita Bonjug la începutul secolului al XX-lea²⁸. Autorul relevă cele două zile de sărbătoare, 7 și 8 ianuarie (prima și a doua zi a Crăciunului pe stil vechi), care au drept actanți femeile și bătrânele din sat și care cuprind cele două secvențe ceremoniale: *udatul miresei* și *ziua babei* „...încă de cu noapte, nașa primei cununate din anul expirat, însoțită de câteva femei (rude și vecine), se duce la moașa empirică a satului, o ia și se duc în grup la fină-sa (prima cununată din anul expirat). Fina, care se așteaptă la această vizită, se ascunde în

România (fondată la 14 ianuarie 1990 cu denumirea Comunitatea Lipovenilor din România); Uniunea Ucrainenilor din România(1990); Uniunea Grecilor din România, astăzi cu numele de Uniunea Elenă din România (1990), Asociația Italianilor din România, ș.a., cu filiale în Dobrogea.

²⁶ Bogdan Iancu, *Dobrogea. Identități și crize*, Editura Paideia, București, 2009, p. 63.

²⁷ *Tis babus mera* i se spune în localitate.

²⁸ Nichita Bonjug, *Note asupra Grecilor din satul Regele Ferdinand I (Alibeichioi)*, în „Analele Dobrogei. Revista Societății Culturale Dobrogene”, anul X, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1929, pp. 280-282.

casă, în grajd, în curte undeva. Când grupul ajunge, moașa trimite pe cele mai tinere s'o caute. Când o găsesc (...) o aduc înaintea casei. Ea se apleacă înaintea nașei și aceasta îi toarnă o căldare de apă rece peste corp, apoi se îndreaptă, sărută mâna la toate femeile din grup și le dă câte un buchețel de busuioc legat cu o fundă de beteală. Le invită în casă și stau la masă, cinstesc câte un păhărel două de rachiu sau vin și pornesc toate la a doua cununată, cu nașa acesteia, unde se repetă același lucru; și așa se urmează din fină în fină, până se sfârșesc toate cununatele din anul expirat. Seara, pe la sfințitul soarelui, grupul, care acuma cuprinde toate femeile satului, se duce în mijlocul satului și aci face o horă mare, joacă 2-3 jocuri la cântecul: *Tis Parașchèus travùdi/Cântecul Paraschivei*.

Parașchèo, Parașchèo, chi triona	Paraschivă, Paraschivă tinerică,
Pui san fètu tu himòna	Unde-ai fost tu în iarna asta,
Ch'irtis mèstu calachèri.	Și-ai venit în vară?
Stu vunò imàm ch'irta tòra	Eram la pădure
Lüri stu macșilări	Și-am venit acuma.
Lighus ipnus na mà spàri	Aplecată pe pernă
Chi mas piri lighus ipnus.	Puțin somn să ne ia,
Irti mneà stu inuròmu	Și ne-a luat puțin somn.
Tu hiràchitiți aplòni	Și a venit una în vis,
Tu mandiliți miðone	Mânișoară întindea,
Tu mandilitiți chinðimènu	Batista îmi dădea,
Nulu șirma chi hrisàfi.	Batista ei brodată
Nehi mèsà chindimènu	Numai fir și mătasă.
Enan mneò sgurafijmènu	Are'ntr'ânsa brodat și un tânăr,
Varimènus htiipimènus	Și un tânăr zugrăvit, greu lovit,
Tris saitìs singariàtu	Trei săgeți la inimă
Chiò aghapitu cundàtu.	Și iubita lângă el.

De acolo, pornesc cântând pe drum până la moașă acasă, unde moașa le cinstește pe toate. Acuma moașa este așezată într-o căruță și toate femeile, apucând cu mâinile de căruță, o duc la o fântână, unde o udă și pe ea, la fel ca pe celelalte cununate. O duc apoi, trasă la fel, cu căruța acasă, unde moașa schimbă hainele și iarăși cinstește toate femeile. Aceasta durează până pe la ora 10 noaptea, după care oră se împrăștie fiecare pentru a se duce acasă.

Petrecerea aceasta se cheamă «Vrimènus nifis» (udatul miresei).

Tot timpul cât durează «Vrimènus nifis» femeile poartă în mijlocul lor un steag făcut dintr'un «peșchir» (ștergar) alb și unul roșu, împodobit la capăt sus cu un șomoioș de busuioc legat cu beteală și împodobit cu ciușcă roșie în vârf, un bănuț și floricele de porumb înșirate pe un fir de ață, care simbolizează organul masculin.

Steagul acesta este semnul suveranității feminine, în această zi!

În cursul petrecerii, moașa poartă și ea pe cap un șomoioș de busuioc, identic cu cel descris mai sus. A doua zi, disdediminează, cu plăcintele gata făcute de cu noapte, cu $\frac{1}{4}$ sau $\frac{1}{2}$ litru de rachiu, puțin zahăr, stafide sau covrigi, pleacă iarăși la moașă acasă.

Fiecare venită cinstește întâiu pe moașă, pe urmă pe toate celelalte femei ce găsesc acolo. Astfel, fac toate la rând până la ora 9 din zi. Pe urmă fiecare femeie se duce acasă, de unde ia câte un colac mare, făcut tot de cu noapte, un pui, sau o bucată de pastramă de porc, sau vreun pește și se adună toate iarăși la moașe. Moașa face și ea 3-4 feluri de mâncări, gătite până la adunarea femeilor. Când s'au adunat toate, aleg dintre ele un casier care încasează dela fiecare câte 1-2 lei pentru vin și câte 1 leu pentru cimoiaș.

Se duc toate la crâșmă, cumpără vinul, tocnesc cimpoeșul și apoi, cu vinul cumpărat și cimpoeșul cântând, se înapoiază la moașă. Pun masa și mănâncă. (...) prind la curaj și ies afară în curte, pun cimpoeșul să le cânte și ele joacă până seara pe la ora 9, făcând tot felul de glume și comedii, pentru petrecere. După această oră se împrăștie. Unele din ele rămân pe loc și cheamă și bărbații lor. Aduc câte o găină fiecare, le ferb întregi și petrec în casă la moașă sau la crâșmă până a doua zi dimineața (noaptea aceasta este noaptea orgiei). La ziua pleacă fiecare acasă și se termină petrecerea, care astfel durează două zile și două nopți!

Femeile tinere, care au născut întâiul copil în anul expirat, în ziua a doua a petrecerii se duc la moașă și-i dăruiesc, după putere, o cămașe, ciorapi, tulpan, sort, rochie, ștergar, în sfârșit ce are fiecare."

Recunoștința pe care o arătau *babei* (moașei) se datora calităților deosebite pe care aceasta le avea. Ea dădea dovadă de curaj, îndemânare și cunoștințe magico-medicale care îi asigurau o demnitate recunoscută în comunitate ce se transmitea în familie. Cercetările întreprinse de Narcisa Alexandra Știucă în 2003, publicate un an mai târziu²⁹ surprindeau respectul pe care-l aveau încă femeile pentru „babele” satului, chiar dacă atribuțiile acestora erau diminuate de cel puțin jumătate de secol, de când nașterile aveau loc în clinici specializate și nu acasă. Erau însă încă valabile rolurile magice-terapeutice și divinatorii – pusul Ursitoarelor, săvârșirea practicilor magic-apatropaice, profilactice, curative, precum și cele ce țin de inițierea mamelor aflate la prima naștere.

Sunt consemnate o mulțime de practici pentru remedierea unui număr impresionant de afecțiuni ale lăuzei și nou-născutului. „Competența de

²⁹ Narcisa Alexandra Știucă, *Pe vremuri când era mama mea moașă*, în Narcisa Alexandra Știucă (coord.), *Repere Dobrogene. Note și comentarii de teren*, „Anotimpuri culturale” 4, București, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2004, pp. 84-89.

necontestat, bazată pe cunoștințe de etnoiatrie, dar și de magie, pe cât de profunde, pe atât de arhaice, ține de condiția lor de inițiate ale comunității, de păstrătoare ale tradițiilor, ale spiritualității, în general, ca garanție a perpetuării grupului”³⁰.

Autoarea consemnează și pierderi ritual simbolice și repertoriale – lipsa steagului și a cântecului liric de dragoste (Cântecul Paraschivei) pe care nu l-a mai întâlnit. Chiar și numele dat sărbătorii este simplificat în *Babu mera*. Petrecerea din ziua de 8 ianuarie avea loc, în 2003, la căminul cultural prin contribuția tuturor nevestelor. Se păstrază încă unele componente integratoare pentru tinerele mame: „datul în leagăn și îmbrățișarea primiparelor de către celelalte mame din sat, dăruirea ploconului pentru osteneala babei (o găină, un colac, țuică și dulciuri), dar și elemente de continuitate ce consfințesc, an de an, aceeași stare, aceea de soție, mamă și membră a comunității, chiar și atunci când izvorancele aleg să părăsească satul. Hora, petrecere cu dans exclusiv feminină, este un prilej de revenire acasă, de afirmare a relațiilor de rudenie de mult contractate prin gesturi, formule de bună-cuviință și schimb de daruri”³¹.

Cadrul de desfășurare este acum lărgit, căci nemaifiind câte șase-șapte babe în sat, petrecerea nu se mai desfășoară la ele acasă. Gesturile magice-ritualice înregistrate de doamna A. Ș. – „descântecele de deochi, de junghi și Samcă sau strânsură, de alivrici (bube dulci și stomatită), de plâns, de boală câinească și de pană sau șină (circulație proastă și rahitism)” sunt în mare parte uitate, în campaniile de cercetare desfășurate de noi în 2007, 2011, 2015, 2018 am putut consemna doar descântecul de deochi. Sunt sărbătorite bătrânele, bunicile satului, ritualul fiind mult simplificat, tinde să se restrângă la petrecerea din mijlocul satului. Accentul căzând pe etalarea costumului numit tradițional grecesc. Jocul popular se face pe acorduri caracteristice petrecerilor sătești din zonă, se dansează hore, geamparale, sârbe, cu acompaniament de orgă.

Costumul tradițional al populației grecești din satul Izvoarele (populație de agricultori) prezintă aceleași caracteristici cu ale costumului bulgăresc și nu întâmplător interlocutoarele noastre, în cercetările de teren, dau răspunsuri directe: „păi cum să ne purtăm, ca bulgăroaicele”. Sunt identificate elemente care amintesc de influența balcano-orientală³²: brâul cu paftale, zale, salbele din monede turcești: „...[la nuntă] fata primește de la mire: brâu, zale, costum

³⁰ Narcisa Alexandra Știucă, *Noi încă mai păzim sărbătorile!*, în Narcisa Alexandra Știucă (coord.), *op.cit.*, p. 98.

³¹ *Ibidem*.

³² Sunt descrise cu aceeași componență de către Narcisa Alexandra Știucă, Steluța Pârâu, Iuliana Titov, în campanii de cercetare desfășurate din 1990-2018.

bulgăresc, iar mai de mult, când se purtau salbele <<cu două-trei rânduri>>, primea de la socri bani de aur sau de argint (...). Costumul îl purta cât era logodită (2-3 luni) și apoi încă 40 de zile după nuntă: Așa umbla: cu costum, cu ciucuman, cu gear alb, cu șorț”.³³

Este de menționat prezența în costumul tradițional, ca piesă cu valoare ritualică a unei legături de cap numită „bulul”: „Tot din vestimentația tradițională ceremonială mai făcea parte și un alt accesoriu: <<bulul>> (un acoperământ de cap mic, din mătase roșie, purtat peste șalul mare, alb, cu franjuri numit *gear*, ce simboliza virginitatea miresei) (...) la o săptămână după cununie în locul bulului i se punea un batic alb peste gear încă 40 de zile și abia după aia purta gearu’ neacoperit”.³⁴ Costumul cu fustă din lână țesută în două sau patru ițe, cu pestelcă „cusută” a fost înlocuit, încă din jurul anului 1920, cu costumul din mătase, unele dintre piese conservând croiala celor vechi, din lână (fusta, bluza), altele înlocuindu-le pe cele vechi (în locul pestelcii „cusute” se poartă șorțul cu marginile rotunjite în partea de jos, cu dantelă și panglici aplicate, uneori sub formă de fundă). Nu se renunță în costumul de acest tip, la *gear* (basma albă din cașmir, cu franjuri pe margine) procurat din comerț. De asemenea, se înregistrează utilizarea „zalelor” (podoabe tot din metal care erau prinse pe cap, peste basma, altădată ca semn al fetei logodite) la fetele de până în 10 ani și care sunt prezente la ceremonial în costumul tradițional. Într-un dialogul avut cu doamna profesoară³⁵, coordonatoarea Ansamblului Folcloric Demetra din Izvoarele, „format din fete și băieți care învață dansuri din vechea Tracie” (ne explică aceeași doamnă care a fost plecată în Grecia și a adus muzică de acolo) costumul tracic „ciucuman” purtat de aceste fete este compus din: fustani, plașirca (pestelca), bluza, barezii (*gear*), mandili (batista), handra (mărgele), zunari (brâul), edechea (zale), luluzi (trandafirul din plastic prins de gear), traghicelea (ne indică un decor din mărgele pe care îl recunoaștem a fi cel utilizat, în trecut, de femei la căciulița copiilor ca talisman împotriva deochiului).

De asemenea, înregistrările din 2006, 2017, 2018 evidențiază prezența, la Ziua Babelor, în număr tot mai mare a bărbaților, lucru de neconceput și amendat în trecut. Întreg studiul de caz prezentat se dorește a fi o pledoarie în susținerea cercetărilor de teren consecvente și comparative pentru a documenta dinamica satului contemporan.

³³ Iuliana Titov, *op. cit.*, pp. 129-130.

³⁴ Narcisa Alexandra Știucă, *Noi încă mai păzim sărbătorile!*, în Narcisa Alexandra Știucă (coord.), *op.cit.*, p. 93.

³⁵ Sursă orală: M.C., Izvoarele, consemnat Iuliana Titov, 6 mai 2018.

Ziua Babelor, localitatea Izvoarele, 2006, fotograf Mihale Matarangă, Arhiva MEAP

BIBLIOGRAFIE

*** *Analele Dobrogei. Revista Societății Culturale Dobrogene*, Anul X, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1929.

*** *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Editura Polirom, Iași, 1996.

*** *Euromentor. Studii despre educație*, vol. I, Nr. 4, București, Editura Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, decembrie 2010.

BOUDON, R. (coord.), *Dicționarul de sociologie Larousse*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.

CARAIVAN, Daniel, *Căsătoriile mixte și efectele acestora asupra identității etnice rome*, Editura Etnous, Brașov, 2019.

COZMA, T., *Ghid de educație interculturală*, Editura Erola, Iași, 2001.

DĂNESCU, Grigore, *La Dobroudja*, Imprimerie de l'Indépendance Roumaine, București, 1903.

DOBRESCU, P., BARGAOANU, A., CORBU, N., *Istoria comunicării*, Editura Comunicare.ro, București, 2007.

FERRÉOL, Gilles, JUCQUOIS, Guy, *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Editura Polirom, Iași, 2005.

GAVRILIUC, Alin, *Psihologie interculturală*, Editura Polirom, București, 2011.

- HAMANGIU, Constantin, *Codul General al României*, Vol. II, *Legi Uzuale 1860-1900*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1903, p. 1943-1944.
- MIHU, Achim, *Antropologia culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- IANCU, Bogdan, *Dobrogea. Identități și crize*, București, Editura Paideia, 2009.
- PĂRĂU, Steluța, *Multiculturalitate în Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2007.
- ROMAN, N. Ioan, *Studiu asupra proprietății rurale din Dobrogea*, Constanța, Tipografia „Ovidiu”, 1907.
- STOICA, Vasile, *The Dobrogea – The roumanians and their lands*, New York, 1919.
- ȘTIUCĂ, Narcisa Alexandra (coord.), *Repere Dobrogeane. Note și comentarii de teren*, în „Anotimpuri culturale” 4, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, București, 2004.
- TITOV, Iuliana, *Relația majoritari-minoritari etnici în Dobrogea de Nord*, Editura Dobrogea, Tulcea, 2015.
- VLĂDESCU, M. Olt, *Constituția Dobrogei*, Tipografia Dor. P. Cucu, București, 1908.

PERSPECTIVES OF ETHNOLOGICAL RESEARCH IN THE TULCEA MUSEUM

Abstract: The post-communist period reopened the possibilities of ethnological research from the ethnic perspective of the Dobrujan population. Thus, we proposed that through the research projects organized by the Museum of Ethnography and Folk Art (MEFA) from Tulcea to contribute to the elimination of knowledge deficit about the ethnic minorities from the studied area, but also to restore the context of the complex reality of today's society, represented by the coexistence of different ethnic identities and beliefs.

The specialists from MEFA have tried in their researches to capture the ethnic groups in a very wide manifestation that includes as much as possible of the habits of the inhabitants, thus understanding a wide variety of characteristics between are established complex relationships such as: language, religion, art, morality, law, custom, ideas from all fields of spirituality, norms, values, behavior, style of actions, institutions, folk creations, particular domestic, economic, social structures, etc. Only from this enumeration are understood the complexity of research, the need for long-term research and the impossibility of an exhaustive approach.

Keywords: Dobrujan population, research, museum, ethnic minorities, identities.